

TOVÁRNA NA NÁBYTKOVÉ A DEKORAČNÍ LÁTKY CARL GIANI JUNIOR. PŘÍSPĚVEK K DĚJINÁM HEDVÁBNICKÉHO PRŮMYSLU NA ŠUMPERSKU V LETECH 1903–1945¹

Pavla Dubská

Na podzim roku 2005 ukončila firma Polydekor s. r. o. provoz poslední šumperské tkalcovny hedvábí. Po více jak sto letech tehdy v tovární budově na Zábřežské ulici č. 40 utichly tkalcovské stavy, zhotovující nábytkové a dekorační látky, jejichž výrobu zde založil vídeňský továrník a obchodník Carl Giani junior.² Spolu s ní také zanikla zdejší tradice hedvábnického průmyslu, který až do devadesátých let 20. století představoval nezanedbatelnou složku městského hospodářství.

Výroba hedvábných tkanin se v Šumperku a jeho okolí začala prosazovat relativně pozdě, až ve druhé polovině 19. století (viz níže). Nicméně již v té době se město řadilo k významným centrům textilnictví na Moravě. Tradičně zpracovávanou plodinou zde byl len, jenž se díky vhodným přírodním a klimatickým podmínkám pěstoval prakticky v celé oblasti Jeseníků. S nástupem průmyslové revoluce se zde začala rozvíjet moderní tovární výroba a na konci 19. století bylo ve městě, které tehdy čítalo 10 493 obyvatel, evidováno 11 textilních továren a na 25 menších výrobců textilního zboží.³ V roce 1902 bylo v politickém okrese Šumperk zaměstnáno v textilních závodech 6 049 osob⁴, přičemž na osm šumperských hedvábnických továren připadalo 2 336 zaměstnanců.⁵

¹ Studie je výstupem projektu *Textilnictví v české historiografii 20. a 21. století*, který byl realizován díky účelové podpoře na specifický vysokoškolský výzkum, udělené roku 2014 Univerzitě Palackého v Olomouci Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR.

² HÁNYŠ, Rostislav: *Šumperská textilka v září končí a propouští*. Dostupné na http://ekonomika.idnes.cz/sumperska-textilka-v-zari-konci-a-propousti-fm3-/ekoakcie.aspx?c=A050817_094224_ekoakcie_plz [cit. 16. 9. 2015].

³ *Adreß-Buch der Stadt M.-Schönberg und Umgebung*. Mähr. Schönberg 1895.

⁴ Österreichische Statistik, Ergebnisse der gewerblichen Betriebszählung vom 3. Juni 1902 in den im Reichsrat vertretenen Königreichen und Ländern, Mähren und Schlesien. 75. Bandgabe, 10. Heft, Wien 1905. Dostupné na <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno-plus?aid=ors&datum=0075&page=1652&size=45> [cit. 16. 11. 2015].

⁵ Státní okresní archiv Šumperk (dále SOKA Šumperk), fond Archiv města Šumperk (dále AM Šumperk), kart. 497, inv. č. 1347. V. Vinciguerra 40 zam., A. Schimetzek 61 zam., E. Pohl 85

Navzdory značnému zastoupení hedvábnické výroby v šumberském textilním průmyslu nebyla tomuto odvětví, na rozdíl od plátenictví, v dosavadní historické a regionální vlastivědné práci věnována výraznější pozornost.⁶ Svou roli zřejmě sehrálo jeho podstatně pozdější etablování se v místním hospodářství a vídeňský původ většiny podnikatelů, kteří se nijak výrazně nezapojovali do šumberského veřejného života. V centru zájmu většiny badatelů zaměřujících se na dějiny šumberského, resp. severomoravského textilnictví totiž stála zejména témata rozpadu tradiční cechovní výroby, rozvoje rozptýlené a soustředěné manufaktury či nástupu průmyslové revoluce v první polovině 19. století. Toto tematické zaměření bylo akcentováno zvláště v padesátých až osmdesátých letech minulého století v souvislosti s aplikací marxistické koncepce na historický výzkum. Prakticky až do dnešních dnů byly o šumberském hedvábnickém průmyslu publikovány pouze torzovité údaje, které nijak systematictěji nepodchycují vývoj tohoto odvětví.

První drobné zmínky o šumberském hedvábnictví můžeme nalézt v díle významného vídeňského podnikatele Franze Bujattiho⁷, který se již v devadesátých letech 19. století pokusil zmapovat dějiny rakouského hedvábnického průmyslu a zároveň zhodnotit jeho soudobý stav.⁸ První rozsáhlejší údaje však přinesl až novinový článek, který byl otištěn na stránkách *Nordmährische Grenzboten* v roce 1924. Jeho autor se zde soustředil nejen na stručnou historii všech v té době v Šumperku fungujících podniků, ale poskytl nám také důležité informace o vedoucích pracovnících jednotlivých závodů, jejichž jména jsou často v dochovaných pramenných materiálech jen zřídka dohledatelná.⁹

zam., F. Déri 128 zam., E. Fischamnn's Neffe 260 zam., Fr. Bujatti 422 zam., F. Reiterer's Söhne 500 zam., S. Trebitsch 840 zam.

⁶ Blíže k historiografii zdejšího lnářského průmyslu např. POPELKA, Petr: *Historie textilního průmyslu na Jesenicku. Stav a perspektivy bádání*. In: XI. Svatováclavské mezinárodní setkání v Jeseníku. Historie textilního průmyslu na Jesenicku. Jeseník 2011, s. 7–20; DUBSKÁ, Pavla: *Textilní průmysl v dějinách města Šumperka*. In: SLABOTÍNSKÝ, Radek – STOHRVÁ, Pavla (eds.): *Kapitoly z hospodářských dějin Moravy a Slezska v 19. a 20. století*. Brno 2015, s. 7–19.

⁷ K rodině Bujatti blíže zejména: MYŠKA, Milan: *Bujatti (Bujatty), rodina průmyslníků v oboru hedvábnictví*. In: MYŠKA Milan a kol.: *Historická encyklopedie podnikatelů Čech, Moravy a Slezska do poloviny XX. století*. Ostrava 2003, s. 69; GRANICHSTAEDTEN-Cerva, Rudolf – MENTSCHL, Josef – OTRUBA, Gustav: *Altösterreichische Unternehmer. 110 Lebensbilder*. Wien 1969, s. 22; LÖWY, Siegfried: *Altwiener Familien*. Wien 1925, s. 19.

⁸ BUJATTI, Franz: *Die Geschichte der Seiden-Industrie Oesterreichs, deren Ursprung und Entwicklung bis in die neueste Zeit*. Wien 1893. Z dalších autorových prací: Týž: *Die oesterreichische Seidenzeug-Industrie*. In: *Die Gross-Industrie Oesterreichs*. Band IV, Wien 1898, s. 21–48.

⁹ M. K. (celé jméno autora se nepodařilo dohledat): *Die Entwicklung der Seidenweberei in Mähr.-Schönberg*. In: *50 Jahre Nordmährische Grenzboten*. Mähr. Schönberg 1924, s. 32–33.

Ani po druhé světové válce nestály dějiny šumperské hedvábnické výroby v popředí zájmu historiků. Základní informace k některým firmám přinesla propagační příručka Šumpersko vydaná v roce 1946, jejímž cílem bylo především představit zotavující se průmysl v pohraničí.¹⁰ Výrazněji se této problematice de facto poprvé dotkl až v 70. letech minulého století Miloň Dohnal v rámci svého výzkumu o počátcích textilního průmyslu na Šumpersku, když reflektoval počátky tohoto odvětví v 50. a 60. letech 19. století.¹¹

Na začátku devadesátých let vydal státní podnik Hedva Moravská Třebová publikaci Jindřicha Jeřábka *Historie a současnost hedvábnického průmyslu v Čechách a na Moravě*. Spíše populárně naučná práce, jíž zcela chybí poznámkový aparát, vychází z velké části z drobnější monografie Bohumila Weinzettla z počátku čtyřicátých let 20. století, zaměřující se na dějiny chovu bource morušového v českých zemích.¹² Navzdory některým faktografickým nepřesnostem je však Jeřábekovo dílo cenným příspěvkem k dějinám hedvábnické výroby na Šumpersku, neboť zaznamenává alespoň stručnou historii klíčových hedvábnických firem.¹³ Další podrobnější informace k dějinám tohoto odvětví můžeme nalézt jednak v monografii Jana Janáka o hospodářských dějinách Moravy¹⁴, a dále pak ve dvou krátkých studiích věnujících se dějinám firmy S. Trebitsch a syn, které vzešly z pera ostravského historika Aleše Zářického a autorské dvojice Věra Křenovská – Ivana Tarabová.¹⁵ Obě tyto studie se však větší měrou soustředí na osudy vítkovské pobočky této továrny.

Biogramy některých významných osobností hedvábnického průmyslu jsou obsaženy jednak ve dvousvazkové encyklopedii podnikatelů v českých zemích, jenž je dílem badatelského týmu ostravské katedry historie, soustředěného kolem hospodářského historika Milana Myšky¹⁶, či v rozsáhlé bio-

¹⁰ JERSÁK, Jan (red.): *Šumpersko*. Šumperk 1946.

¹¹ DOHNAL, Miloň: *Průmyslová revoluce a počátky dělnického hnutí v severomoravské plátenické oblasti*. Ostrava 1973.

¹² WEINZETTEL, Bohumil: *Z dějin hedvábnictví v Čechách*. Hradec Králové 1941.

¹³ JEŘÁBEK, Jindřich: *Historie a současnost hedvábnického průmyslu v Čechách a na Moravě*. Moravská Třebová 1992.

¹⁴ JANÁK, Jan: *Dějiny Moravy. Díl 3/1, Hospodářský rozmach Moravy 1740–1918* (dále jen *Dějiny Moravy*). Brno 1999.

¹⁵ ZÁŘICKÝ, Aleš: S. Trebitsch a syn. In: Týž: *Rotschildové a ti druzí aneb Dějiny velkopodnikání v Rakouském Slezsku před první světovou válkou*. Ostrava 2005, s. 129–130; KŘENOVSKÁ, Věra – TARABOVÁ, Ivana: *Z historie firmy S. Trebitsch a syn, tkalcovna hedvábí ve Vítkově*. In: *Vlastivědné listy*, 33, 2007, č. 2, s. 13–17.

¹⁶ MYŠKA, Milan a kol.: *Historická encyklopedie podnikatelů Čech, Moravy a Slezska do poloviny XX. století*. Ostrava 2003. Týž: *Historická encyklopedie podnikatelů Čech, Moravy a Slezska do poloviny XX. století. II*. Ostrava 2008.

grafické příručky *Österreichisches biographisches Lexikon 1815–1950*, kterou vydává Rakouská akademie věd a na jejímž zpracování se podíleli i čeští historikové.¹⁷

Zdaleka největší pozornosti se v posledních deseti letech dostalo šumperskému hedvábnictví v souvislosti s několika projekty zaměřenými na průzkum a ochranu průmyslového dědictví u nás. V roce 2003 zpracovala Hana Turková (roz. Nováková) v rámci své bakalářské práce stavebně-technický vývoj šumperských textilních továren, přičemž díky pečlivému archivnímu výzkumu rekonstruovala také majetkoprávní vztahy jednotlivých podniků.¹⁸ Své závěry pak v upravené formě několikrát publikovala na stránkách regionálních, ale také odborných časopisů.¹⁹ Prakticky ve stejnou dobu připravovalo nakladatelství Libri v součinnosti s téměř 80členným kolektivem autorů rozsáhlou čtyřsvazkovou encyklopedii českých, moravských i slezských památek, která obsahuje užitečné soupisy dostupné literatury, popř. pramenů.²⁰ Od roku 2011 řeší obdobně zaměřený projekt s názvem *Industriální topografie České republiky* také Výzkumné centrum průmyslového dědictví Fakulty architektury ČVÚT v Praze. Jedním z realizovaných výstupů jsou i monografie členěné podle krajů, které zachycují významnou průmyslovou architekturu a technické stavby.²¹

Nejnověji se pokusila shromáždit základní údaje k námi sledované firmě Carl Giani jun. Theresa Hahn, která analyzovala část textilních sbírek uložených v Staatliches Textil- und Industriemuseum v Augšpurku. Za pomoci dostupných tištěných pramenů, zejména vídeňských městských adresářů, sestavila stručný chronologický přehled dějin firmy. Ten však v důsledku zvoleného postupu není prost řady omylů a nepřesností.²²

¹⁷ Österreichisches biographisches Lexikon 1815–1950. Band 1–14 (Lieferungen 1–66). Wien 1957–2015.

¹⁸ NOVÁKOVÁ, Hana: *Objekty a areály textilního průmyslu na území města Šumperka*. Ostrava 2003. Nepublikovaná bakalářská diplomová práce.

¹⁹ TÁŽ: *Z historie textilního průmyslu v Šumperku*. In: Kulturní život: společenský měsíčník města Šumperka, 2004, leden–prosinec; TURKOVÁ, Hana: *Významné objekty textilního průmyslu na území města Šumperka*. In: Památková péče na Moravě. Technické památky, 14, 2008, s. 23–28.

²⁰ BERAN, Lukáš a kol.: *Technické památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku I–IV*. Praha 2002–2004.

²¹ Pro Olomoucký kraj BERAN, Lukáš – VALCHÁŘOVÁ, Vladislava – ZÍKMUND, Jan (eds.): *Industriální topografie. Olomoucký kraj*. Praha 2013.

²² HAHN, Theresa: *Die Musterbücher der Textilschule Münchenberg*. In: HAFNER, Dorothee – HORNSCHIEDT, Katharina (Hrsg.): *Stoffmuster im Fokus – Renaissance und Rezeption*. Berlin 2013, s. 106–127. Dostupné na http://www.intelligente-verbindungen.de/download2/09_IntellVerb2_Hahn.pdf [cit. 8. 11. 2015].

Počátky hedvábnické výroby v Šumperku byly úzce spjaty se situací rakouského, resp. vídeňského hedvábnického průmyslu v polovině 19. století. Produkce hedvábných tkanin se v habsburské monarchii zpočátku soustředila především v hornoitalských provinciích (zejména ve městě Gorizia a okolí) a jižním Tyrolsku,²³ odkud řada výrobců v průběhu 18. století odcházela do Vídně, která si postupem času vydobyla postavení dominantního centra tohoto odvětví v Rakousku.²⁴ Výroba se zde koncentrovala hlavně na předměstích Gumpendorf, Schottenfeld, Mariahilf a Margareten.²⁵ Značného rozmachu dosáhlo toto odvětví zejména ve 20. letech 19. století poté, co se zdejšími výrobci podařilo překonat hlubokou krizi, vyvolanou vleklými válkami s revoluční Francií a umocněnou státním bankrotem v roce 1811.²⁶ Ve 40. letech ve Vídni pracovalo již více jak 500 producentů, kteří zhotovovali širokou škálu zboží, z něhož se zvláště prosadily hedvábné stužky, zlatě a stříbrně brožované církevní tkaniny a nábytkové látky, lemovky a prýmký.²⁷ Celková hodnota hedvábného zboží vyrobeného v monarchii v roce 1841 činila 19,5 milionů zlatých, z čehož na Vídeň připadala částka 12 milionů.²⁸

²³ BRUSATTI, Alois (Hrsg.): *Die Habsburgermonarchie 1848–1918*. Band I. *Die wirtschaftliche Entwicklung*. Wien 1973, s. 200 (dále jen *Die Habsburgermonarchie*).

²⁴ MATIS, Herbert: *Österreichs Wirtschaft 1848–1913: konjunkturelle Dynamik und gesellschaftlicher Wandel im Zeitalter Franz Josefs I.* Berlin 1972, s. 72, 131–132.

²⁵ BRUSATTI, Alois (Hrsg.): *Die Habsburgermonarchie*, s. 200. K vývoji hedvábnického průmyslu ve Vídni blíže např.: CHALOUPEK, Günther – EIGNER, Peter – WAGNER, Michael (Hrsg.): *Wien. Wirtschaftsgeschichte 1740–1938*. 1. *Industrie*. Wien 1991, zejména s. 338–341; CERMÁN, Markus: *Protoindustrialisierung in der Stadt. Wirtschaftliche Entwicklung, Haushalt und Familie in der Wiener Seidenverarbeitung*. Wien 1991 (nepublikovaná diplomová práce); LAUSECKER, Sylvia: *Vor- und frühindustrielle Produktionsformen am Beispiel der Seiden- und Baumwollindustrie in Wien und Niederösterreich (1740–1848)*. Wien 1975. Nepublikovaná disertační práce; *Seidenindustrie in Österreich*. Ciba-Rundschau, Bd. 114. Basel 1954; MÜHLEDER, Ferdinand: *Die Schottenfelder Seidenindustrie 1820–1850*. Wien 1952 (nepublikovaná disertační práce); HEINZ, Dora: *Wiener Seidenweberei*. In: *Alte und moderne Kunst*, 1, Heft 2, 1956, s. 4–5; DREGER, Moritz: *Beginn und Blüte der Wiener Seidenweberei*. In: *Kunst und Kunsthandwerk* 18, 1915, s. 325–400; Týž: *Zu den Anfängen der Seidenbandweberei in Wien*. In: *Kunst und Kunsthandwerk* 19, 1916, s. 397–494; DEUTSCH, Helene: *Die Entwicklung der Seidenindustrie in Österreich 1660–1840*. Wien 1909; BUJATTI, Franz: *Die Geschichte der Seiden-Industrie Oesterreichs, deren Ursprung und Entwicklung bis in die neueste Zeit*. Wien 1893; Týž: *Die oesterreichische Seidenzeug-Industrie*. In: *Die Gross-Industrie Oesterreichs*. Band IV, Wien 1898, s. 21–48; SLOKAR, Johann: *Geschichte der österreichischen Industrie und ihrer Förderung unter Kaiser Josef I.* Wien 1914.

²⁶ MÜHLEDER, Ferdinand: *Die Schottenfelder Seidenindustrie 1820–1850*. Wien 1952 (nepublikovaná disertační práce), s. 4–6.

²⁷ CHALOUPEK, Günther – EIGNER, Peter – WAGNER, Michael (Hrsg.): *Wien. Wirtschaftsgeschichte 1740–1938*. 1. *Industrie*. Wien 1991, s. 338 (dále jen *Wien*).

²⁸ BRUSATTI, Alois (Hrsg.): *Die Habsburgermonarchie*, s. 200.

Do poloviny 19. století byla zdejší výroba do velké míry roztržštěna do závodů malého rozsahu, které byly ještě stále provázány a svázány cechovními zvyklostmi a povětšinou vybaveny pouze ručními stavby.²⁹ Jejich omezená schopnost konkurovat na světovém i domácím trhu francouzské, německé, italské či švýcarské produkci se naplno projevila v 50. letech 19. století. V roce 1852 byla provedena reforma celních tarifů, která otevřela rakouský trh zahraničním, technicky lépe vybaveným výrobcům, jejichž konkurenci začaly rychle podléhat především drobné, finančně nejhůře zajištěné podniky.³⁰ Nepříznivou situaci komplikoval také nárůst cen surového hedvábí na světových trzích, stejně tak jako cen potravin a s ním provázané zvyšování mezd vídeňských dělníků.³¹

Východiskem z této svízelné situace se pro značnou část větších podnikatelů stalo přenesení výroby, popř. i sídla firmy do provinčních průmyslových oblastí monarchie, zejména do českého a moravského pohraničí, kde se v důsledku krize plátenické výroby nacházel dostatek levné, ale zároveň kvalifikované pracovní síly.³² První závody zhotovující hedvábné látky vznikaly především v Moravské Třebové, Moravské Chrástové, Rýmařově či Jihlavě.³³ V obvodu olomoucké obchodní a živnostenské komory se hedvábnické firmy největší měrou koncentrovaly v Šumperku a Rýmařově, mimo to také ve Šternberku a Fulneku, kde se zhotovovaly hedvábné stuhy.³⁴ V letech 1855–1875 poklesl počet živností věnujících se výrobě hedvábného zboží ve Vídni na jednu pětinu, počet osob zaměstnaných v tomto oboru se snížil na čtvrtinu a množství stavů asi na polovinu.³⁵

Jako první přeložila na počátku 50. let svou výrobu do obce Temenice (dnes součást Šumperka) veřejná obchodní společnost S. Trebitsch & Sohn³⁶, následovaná v 60. letech jednou z nejvýznamnějších hedvábnických firem rakouského mocnářství Franz Bujatti. Ta do provozu uvedla na 600 ručních

²⁹ BUJATTI, Franz: *Die oesterreichische Seidenzeug-Industrie* (dále jen *Seidenzeug-Industrie*). In: *Die Gross-Industrie Oesterreichs*. Band IV. Wien 1898, s. 24.

³⁰ CHALOUPEK, Günther – EIGNER, Peter – WAGNER, Michael (Hrsg.): *Wien*, s. 339.

³¹ BRUSATTI, Alois (Hrsg.): *Die Habsburgermonarchie*, s. 200.

³² JANÁK, Jan: *Dějiny Moravy*, s. 114.

³³ BUJATTI, Franz: *Seidenzeug-Industrie*, s. 24.

³⁴ Summarischer Bericht der Handels- und Gewerbekammer in Olmütz über die geschäftlichen Verhältnisse in ihrem Bezirke während des Jahres 1889. Olmütz 1890, s. 126.

³⁵ CHALOUPEK, Günther – EIGNER, Peter – WAGNER, Michael (Hrsg.): *Wien*, s. 339.

³⁶ DOHNAL, Miloň: *Průmyslová revoluce a počátky dělnického hnutí v severomoravské plátenické oblasti*. Ostrava 1973, s. 67.

stavů a tkalce zaměstnávala také v Bludově, Libině či Novém Malíně.³⁷ Další vlnu rozmachu hedvábnického průmyslu s sebou přinesla 80. léta 19. století, kdy v Šumperku začala působit většina později známých firem, z nejvýznamnějších jmenujme zejména Felix Reiterer's Söhne, Emanuel Fischmann's Neffe, Arnold Schimetzek či Friedrich Déri.³⁸

Překládání výroby mimo Vídeň s sebou přinášelo také možnost rozšiřování a modernizace výroby.³⁹ S touto myšlenkou pracoval také podnikatel Carl Giani jun., který v květnu 1903 zakoupil v Šumperku v dražbě za 80 200 K⁴⁰ tovární a obytné budovy bývalé firmy Elias Pohl.⁴¹ Vídeňský obchodník Pohl již od roku 1896 provozoval ruční tkalcovnu hedvábí v nedaleké obci Bludov.⁴² Nejpозději od počátku roku 1898 plánoval modernizaci výroby a její přemístění do Šumperka. Za tímto účelem se spojil s dalším vídeňským obchodníkem Joachimem Müllerem a spolu vytvořili k 1. březnu 1898 veřejnou obchodní společnost Müller & Pohl, která se měla kromě výroby zabývat i obchodem s hedvábným zbožím. Připravováno bylo také otevření firemní pobočky ve Vídni. Oba společníci následně zažádali o zaprotokolování své firmy do obchodního rejstříku krajského soudu v Olomouci. Z nám neznámých důvodů ale krátce na to došlo ke sporu obou partnerů a ještě v březnu k zániku jejich společnosti.⁴³

Elias Pohl však dále pokračoval v uskutečňování svého podnikatelského záměru a u olomouckého krajského soudu si nechal zaprotokolovat firmu jednotlivce s názvem E. Pohl se sídlem v Šumperku.⁴⁴ O necelý měsíc později předložil zdejšímu okresnímu hejtmanství plány ke stavbě nové továrny a obytných prostor.⁴⁵ Ty byly dokončeny o rok později a firma Eliase Pohla

³⁷ BUJATTI, Franz: *K. u. k. Hof-Seidenwaaren-Fabriken, Wien-Haškow-M. Schönberg*. In: *Die Gross-Industrie Österreichs*. Band IV. Wien 1898, s. 37–39.

³⁸ JANÁK, Jan: *Dějiny Moravy*, s. 114.

³⁹ Summarischer Bericht der Handels- und Gewerbekammer in Olmütz über die geschäftlichen Verhältnisse in ihrem Bezirke während des Jahres 1889. Olmütz 1890, s. 129.

⁴⁰ Grenzbote des nordwestlichen Mährens, č. 34, 29. 4. 1903, s. 4.

⁴¹ Elias Pohl se narodil 5. ledna 1870 ve Lvově do rodiny židovského obchodníka Leisera Isaka Pohla. Dne 26. června 1898 uzavřel ve Vídni sňatek s dcerou zdejšího obchodníka a prokuristy hedvábnické firmy Herzfeld & Fischel Adolfa Ernsta Selmou. Dostupné na <https://familysearch.org/pal:/MM9.3.1/TH-1971-25795-662-54?cc=2028320&wc=MMGD-2MY-:n637578350> [cit. 8. 9. 2015]

⁴² SOKA Šumperk, fond Okresní úřad Šumperk (dále jen OÚ Šumperk), kart. 97, inv. č. 491.

⁴³ Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc (dále jen ZAO, pob. Olomouc), fond Krajský soud Olomouc (dále jen KS Olomouc), kart. 64, sign. Sp II 276.

⁴⁴ ZAO, pob. Olomouc, fond KS Olomouc, kart. 28, sign. Jd IV 164.

⁴⁵ SOKA Šumperk, fond OÚ Šumperk, kart. 97, inv. č. 491.

se v následujících třech letech věnovala výrobě široké škály hedvábného zboží na ručních i mechanických stavech. V roce 1900 zaměstnávala 117 osob, o rok později se jejich počet zvýšil na 200.⁴⁶

V roce 1902 se však na stránkách vánoční přílohy šumperských novin *Grenzbote des nordwestlichen Mährens* objevil rozsáhlý článek nesoucí titul *Betrügereien in der Seidenfabrik Pohl*. Na základě informací z vídeňských novin a od tamějších zpravodajů informoval o rozsáhlých finančních podvodech, které stály za vybudováním a fungováním Pohlovy továrny. Jednotlivé nitky celého kriminálního případu se sbíhaly u Pohlova tchána Adolfa Ernsta⁴⁷, jenž po dlouhá léta působil jako prokurista významné vídeňské firmy Herzfeld & Fischel věnující se rovněž výrobě hedvábného zboží a obchodu s ním. Na jaře roku 1902 odhalilo vedení společnosti ve svém účetnictví zpronevěru v hodnotě cca 210 000 K, za níž, jak se brzy ukázalo, nestál nikdo jiný než prokurista Ernst.⁴⁸ Ten veškeré peníze vyvedl do šumperského podniku svého zetě (zde působil od roku 1902 jako prokurista)⁴⁹, který následně společně zatížili především hypotekárními půjčkami. Nákupem surovin na úvěr a dalšími podvodnými manipulacemi poškodili své věřitele, převážně z řad vídeňských firem.⁵⁰

Při následném výslechu se Ernst ke svému činu přiznal s tím, že peníze svým dosavadním zaměstnavatelům vrátí prostřednictvím splátek, pokud na něj nebude podáno trestní oznámení. O to se měl postarat Elias Pohl, který společnosti do prosince 1902 zaplatil částku 35 000 K. Následně se však po něm slehla zem, a tak na popud společníků firmy Herzfeld & Fischel zahájilo vídeňské policejní ředitelství rozsáhlé pátrání. Adolf Ernst byl v předvečer Štědrého dne zatčen ve Vídni, poslední stopa Eliase Pohla směřovala do Prahy, odkud údajně 12. a 13. prosince odešlo několik jeho vlastnoručně psaných dopisů. Pravděpodobně v tu dobu se však již nalodil na parník do New Yorku.⁵¹

⁴⁶ SOKa Šumperk, fond OÚ – prezidiální spisy, kart. 26, sign. 11/1900, inv. č. 824; sign. 19/1901, inv. č. 832.

⁴⁷ *Grenzbote des nordwestlichen Mährens*, příloha k č. 103, 24. 12. 1902, nestránkováno.

⁴⁸ *Neues Wiener Tagblatt*, č. 167, 19. 6. 1903, s. 10. Dostupné na <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=nwg&datum=19030619&seite=10&zoom=33&query=%22Adolf%2BERnst%22&provider=P03&ref=anno-search> [cit. 16. 11. 2015].

⁴⁹ ZAO, pob. Olomouc, fond KS Olomouc, kart. 28, sign. Jd IV 164.

⁵⁰ *Illustriertes Wiener Extrablatt*, č. 2, 2. 1. 1903, s. 2. Dostupné na <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=iwe&datum=19030102&seite=14&zoom=33&query=%22Pohl%22&provider=P03&ref=anno-search> [cit. 18. 10. 2015]

⁵¹ *Grenzbote des nordwestlichen Mährens*, č. 107, 31. 12. 1902, s. 6.

V červnu následujícího roku stanul Ernst před soudem, který jej ale zprostil obvinění s odůvodněním, že veškeré své činy spáchal pod tlakem Eliase Pohla, který byl označen za skutečného dlužníka.⁵² Státní zástupce se na místě proti rozsudku odvolal, avšak než došlo k dalšímu pojednávání, zveřejnil v listopadu deník Neues Wiener Tagblatt informaci, že také Adolf Ernst spolu s celou svou rodinou, včetně Pohlovy manželky, opustil Vídeň a uprchl do New Yorku.⁵³ Celková výše dluhů spočívajících na šumperské továrně dosáhla výše 700 000 K.⁵⁴ Na firmu tak byl vyhlášen konkurz a v roce 1903 došlo k jejímu výmazu z obchodního rejstříku.⁵⁵

V době, kdy Carl Giani jun. zakoupil šumperskou továrnu, slavila jeho firma již 110leté výročí úspěšného působení na poli výroby hedvábných tkanin a obchodu s nimi. Zakladatelem rodinného podnikání byl Josef Giani (1.)⁵⁶ pocházející z lombardského města Cassano. Vyučil se obchodníkem a praxi získával na několika místech v Itálii a Rakousku. Do Vídně přišel přibližně v polovině osmdesátých let 18. století a zpočátku pracoval jako účetní a vedoucí korespondence u známého vydavatelství Artaria & Co. Po nabytí potřebných zkušeností se okolo roku 1787 rozhodl osamostatnit a spolu s dalším obchodníkem Josephem Fumcem založili obchodní společnost. Prosperitu firmy dokládá především skutečnost, že v červenci 1792 mohl Josef Giani odkoupit od vídeňského měšťana Josefa Einzingerera obchod s krátkým a bílým zbožím spolu se sklady ve Vídni a Linci, a to v celkové hodnotě 5 000 zlatých. Jako obchodník s tímto artiklem byl Giani zapsán u vídeňského merkantilního a směnečného soudu v březnu 1793.⁵⁷

Rozvoji firmy se věnoval až do své smrti v roce 1818. Na základě dochovaného pozůstalostního spisu si můžeme udělat alespoň základní před-

⁵² Neues Wiener Tagblatt, č. 167, 19. 6. 1903, s. 10. Dostupné na <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=nwg&datum=19030619&seite=10&zoom=33&query=%22Adolf%2BERnst%22&provider=P03&ref=anno-search> [cit. 16. 11. 2015].

⁵³ Tamtéž, č. 314, 15. 11. 1903, s. 6. Dostupné na <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=nwg&datum=19031115&seite=6&zoom=33&query=%22Adolf%2BERnst%22&provider=P03&ref=anno-search> [cit. 16. 11. 2015].

⁵⁴ Illustriertes Wiener Extrablatt, č. 2, 2. 1. 1903, s. 2. Dostupné na <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=iwe&datum=19030102&seite=14&zoom=33&query=%22Pohl%22&provider=P03&ref=anno-search> [cit. 18. 10. 2015].

⁵⁵ ZAO, pob. Olomouc, fond KS Olomouc, kart. 28, sign. Jd IV 164.

⁵⁶ Čísla v závorkách jsou uváděna pro snazší orientaci mezi jednotlivými členy rodiny, kteří byli nositeli stejného jména.

⁵⁷ Wiener Stadt- und Landesarchiv (dále jen WStLA), fond Merkantil- und Wechselgericht (dále jen MWG), Faszikel 3, 1. Reihe – G/43 (Giani Josef)

stavu o Josefově majetku a způsobu života.⁵⁸ V okamžiku své smrti po sobě zanechal jmění, jehož aktiva byla vyčíslena na částku 100 363 zlatých 12 krejcarů vídeňské měny. Nejvýše byl ohodnocen majetek spojený se samotným podnikáním, do celkové sumy 57 721 zlatých 66 krejcarů bylo kromě naskladněného zboží zahrnuto také vybavení obchodu či povozy. Z osobního majetku Josef zanechal poměrně vysokou sumu hotových peněz, 40 795 zlatých 13 krejcarů. Naopak překvapí relativně nízká hodnota skromného zařízení pětipokojového bytu s kuchyní a jen několik málo kusů cennosti v úhrnné částce 1 846 zlatých, přičemž téměř stejně vysoká suma, 1 660 zlatých 34 krejcarů byla vydána za lékařskou péči a pohřeb. Josefovi ale na obchodu vážily také nemalé dluhy, a to ve výši 94 072 zlatých 82 krejcarů.⁵⁹

Vzhledem k tomu, že po sobě Josef Giani zanechal čtyři nezletilé syny⁶⁰, ujala se následně vedení obchodu jeho manželka Elisabeth spolu se synovcem Carlem, který ve firmě pracoval jako prokurista od roku 1805. V roce 1837 zde na stejnou pozici nastoupil nejstarší Josefův syn Josef (2.).⁶¹ Ten posunul rodinné podnikání o kus dále, když v roce 1839 získal formální zemské tovární oprávnění na výrobu hedvábných látek, sametových a jemných tkanin a šátků, kterou provozoval v Schottenfeldu.⁶² O sedm let později definitivně převzal obchod svého otce a nechal si jej zaprotokolovat jako pobočku své továrny.⁶³ Kromě ní provozoval další prodejní sklady v Linci, Štýrském Hradci a Brně.⁶⁴ Díky značné torzovitosti dochovaného materiálu, kde zvláště citelná

⁵⁸ Blíže k možnosti využití pozůstalostního spisu jako historického pramene zejména: POPELKA, Petr: *Podnikání a životní styl vůdcích osobností rodinné firmy „Gebrüder Klein“ ve světle pozůstalostních spisů*. In: Týž: *Zrod moderního podnikatelství. Bratři Kleinové a podnikatelé v českých zemích a Rakouském císařství v éře kapitalistické industrializace*. Ostrava 2011, s. 194–222; LIPOVSKI, Radek – POPELKA, Petr: *Pozůstalostní spisy v městském a venkovském prostředí v 18.–19. století*. In: MYŠKA, Milan a kol.: *Prameny k hospodářskému a sociálnímu dějinám novověku 2*. Ostrava 2010, s. 126–149; MYŠKA, Milan: *Způsob života domáckých tkalců ve slezsko-moravské plátenické oblasti před nástupem průmyslové revoluce ve světle pozůstalostních spisů*. In: *Časopis Slezského muzea, série B*, 34, 1985, č. 2, s. 151–175.

⁵⁹ WStLA, MWG, Faszikel 3, 1. Reihe – G/43.

⁶⁰ Z prvního manželství s dcerou vídeňského obchodníka a c. k. rady Caspara Fellingera Annou se narodili synové Josef a Carl, z druhého manželství s dcerou lineckého právníka Josefa Preuera Elisabethou synové Ludwig a Franz.

⁶¹ WStLA, MWG, Faszikel 3, 1. Reihe – G/43.

⁶² Verzeichniß der Herren Seidenzeug-, Sammt- und Dünntuch-Fabrikanten in der k. k. Hauptstadt und Residenzstadt-Wien. Wien 1860.

⁶³ WStLA, MWG, Faszikel 3, 1. Reihe – G/196 (Giani Josef). Nicméně vedení obchodu svěřil, v důsledku pracovního vytížení, prokuristům, synovci Carlovi a druhé ženě Amalii, dceři obchodníka za Schottenfeldu.

⁶⁴ PERNOLD, Emanuel (Hrsg.): *Firmenbuch : enthaltend nach alphabetischer Ordnung alle bei dem hohen k. k. Handelsgerichte in Wien protokollirten Handels-, Fabriks- und Gewerbs-Firmen mit Angabe ihrer Domicile*. Wien 1856.

je absence veškerých spisů firem jednotlivců vedených u vídeňského obchodního soudu, máme o vývoji firmy v dalších desetiletích pouze mlhavou představu. Nicméně pozitivnímu vývoji může nasvědčovat skutečnost, že v roce 1856 byl Josef Giani zařazen Obchodní a živnostenskou komorou ve Vídni na seznam zdejších nejvýznamnějších producentů hedvábných tkanin.⁶⁵ Svůj podnik vedl pravděpodobně až do roku 1875, kdy došlo k jeho výmazu.⁶⁶

V rodinné tradici pokračoval také Josefův (2.) syn Carl (1.), který nejpozději od roku 1862 provozoval v prostorách otcovy továrny vlastní podnik zaměřující se na vyšívání hedvábných tkanin perlami a zlatem⁶⁷ a v roce 1867 si nechal zaprotokolovat firmu jednotlivce Carl Giani, Kunstanstalt für Weberei und Stickerei in Wien.⁶⁸ Gianiové se v této době začali specializovat především na výrobu církevních tkanin, výšivek a parament, což dokládají mj. četné inzeráty publikované na stránkách vídeňských novin.⁶⁹

Za Carla Gianiho dosáhlo rodinné podnikání největšího rozmachu. Kromě církevních tkanin se záhy zaměřil také na prýmký, lemovky a zlaté výšivky nábytkových a dekoračních látek, přičemž v tomto oboru platil za uznávaného odborníka.⁷⁰ Na světové výstavě ve Vídni v roce 1873 byl členem císařské komise a mezinárodní poroty a v rámci veřejných přednášek zde také proslavil zprávu o stavu prýmkářské výroby.⁷¹ Aktivně se podílel na činnosti vídeňského uměleckoprůmyslového muzea, stál u zrodu spolku

⁶⁵ Bericht der Handels- und Gewerbekammer für das Erzherzogthum Oesterreich unter des Enns an das k. k. Ministerium für Handel, Gewerbe und öffentliche Bauten über den Handel, die Industrie und die Verkehrsverhältnisse des Kammerbezirkes in den Jahren 1854, 1855 und 1856. Nebst einer Darstellung des gegenwärtigen Standpunctes der Industrie in Nieder-Oesterreich. Wien 1857, s. 281.

⁶⁶ WStLA, fond Handelsgericht, Index: E-Register, 1863.

⁶⁷ Das Vaterland, č. 241, 18. 10. 1862, s. 3. Dostupné na <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=vtl&datum=18621018&seite=3&zoom=33&query=%22Karl%2BGiani%22&provider=ENP&ref=anno-search> [cit. 12. 11. 2015].

⁶⁸ WStLA, fond Handelsgericht, Index: E-Register, 1863.

⁶⁹ Např. Das Vaterland, č. 270, 23. 11. 1862, s. 4. Dostupné na <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=vtl&datum=18621123&seite=4&zoom=33&query=%22Karl%2BGiani%22&provider=ENP&ref=anno-search> [cit. 12. 11. 2015].

⁷⁰ Lützwow, Carl von (Hrsg.): *Kunst und Kunstgewerbe auf der Wiener Weltausstellung*. Leipzig 1875, s. 63.

⁷¹ Wiener Weltausstellungs-Zeitung, č. 275, 11. 10. 1873, s. 3. Dostupné na <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=wwz&datum=18731011&seite=3&zoom=33&query=%22Giani%22&provider=ENP&ref=anno-search>. [cit. 12. 11. 2015]. Tato zpráva vyšla také tiskem, GIANI, Carl: *Die Posamentierarbeiten (Gruppe V, Section 5)*. In: *Officieller Ausstellungs-Bericht*. Heft 6. Wien 1873.

Verein der Möbel-Industriellen, jehož se stal prvním místopředsedou⁷², či se v roce 1878 pokusil zorganizovat jednu z prvních výstav bytového designu ve Vídni.⁷³ Jeho firma se podílela na výzdobě celé řady významných objektů, včetně dnešní Vídeňské státní opery.⁷⁴ Za svou práci získal mnoho ocenění, z nejvýznamnějších jmenujme Zlatý záslužný kříž s korunou, rytířský kříž Řádu Františka Josefa, rytířský kříž Řádu sv. Silvestra či bavorský Královský záslužný řád svatého Michaela.⁷⁵

Během hospodářské krize v 70. letech se zřejmě i Gianioho podnikání ocitlo v určité krizi. Na podzim 1876 veřejně oznámil, že se z důvodů značného daňového zatížení rozhodl opustit monarchii a přesunout se do Paříže. Výsledkem však byla pouze kritika a posměch z řad vídeňských novinářů⁷⁶ a jedny rodinné pařížské Vánoce.⁷⁷ Svou firmu provozoval dál ve Vídni, a to až do roku 1884, kdy ukončil její činnost a rodinné podnikání předal synovi Carlovi (2).⁷⁸

Jak již bylo v rodině Giani zvykem, také on si založil vlastní společnost nesoucí jméno Carl Giani junior. V roce 1887 přibral do svého podnikání manžela své sestry inženýra Franze Breuniga, a firma se tak přeměnila ve veřejnou obchodní společnost. Hlavní výrobní artikl stále představovaly ručně vyráběné církevní tkaniny. Na přelomu století ale ruční výroba již nebyla

⁷² Die Presse, č. 24, 24. 1. 1885. Dostupné na <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=apr&datum=18850124&seite=11&zoom=33&query=%22Giani%22&provider=P02&ref=anno-search> [cit. 12. 11. 2015].

⁷³ Allgemeine Kunst-Chronik, č. 8, 25. 11. 1880, s. 3. Dostupné na <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=okc&datum=18801125&seite=3&zoom=33&query=%22Giani%22&provider=P03&ref=anno-search> [cit. 12. 11. 2015].

⁷⁴ Österreichisches Staatsarchiv, Allgemeines Verwaltungsarchiv, Ministerium des Innern, sign. STEF A Hofbauk. 35.29. K této výzdobě blíže HANZEL, Lieselotte – OTTILINGER, Eva B.: *Kaiserliche Interieurs. Die Wohnkultur der Wiener Hofes im 19. Jahrhundert und die Wiener Kunstgewerbereform*. Wien 1997, s. 368–380.

⁷⁵ Neuigkeiten-Welt-Blatt, č. 85, 14. 4. 1893. Dostupné na <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=nwb&datum=18930414&seite=13&zoom=33&query=%22Giani%22&provider=P02&ref=anno-search> [cit. 12. 11. 2015].

⁷⁶ Např. Die Bombe, č. 36, 10. 9. 1876, s. 2–3. Dostupné na <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=bom&datum=18760910&seite=1&zoom=33&query=%22Giani%22&provider=P02&ref=anno-search> [cit. 13. 11. 2015]; Kikeriki!, č. 74, 14. 9. 1876, s. 2. Dostupné na <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=kik&datum=18760914&seite=2&zoom=33&query=%22Giani%22&provider=P02&ref=anno-search> [13. 11. 2015].

⁷⁷ WStLA, fond Handelsgericht, A11 – Verlassenschaften, A 211/1928 (Carl Giani, 23. 6. 1928).

⁷⁸ Tamtéž, A 43 – A-Registerakten, A 20, 188 (Niederlage Carl Giani'scher Kunst-Stickereien und Webereien Fallinger & Hassinger). Přesné datum úmrtí Carla Gianioho neznáme, s jistotou můžeme tvrdit pouze to, že ve Vídni žil až do přelomu let 1921/1922 a že po své smrti byl pohřben v dnešní části Berlína Friedenau.

schopna zajistit podniku konkurenceschopnost a bylo potřeba přejít na mechanické stavy. Za tímto účelem byla v roce 1903 zakoupena a upravena výše zmiňovaná Pohlova tkalcovna, která se stala pobočkou vídeňského závodu. Ruční výroba se obecně v nově budovaných šumperských továrnách, zvláště v těch, které zde vznikaly od konce 19. století, výrazněji neprosadila, zejména ve srovnání ze zdejším lnářským průmyslem. Ruční práce byla hedvábníky využívána především na čištění látek, jemné výšivky a drobné úpravy.⁷⁹

O tři roky později, vzhledem k trvalému poklesu zájmu o církevní tkani-ny, byla zahájena výroba nábytkových a dekoračních látek, jež si ale vyžádala další nákup moderního zařízení.⁸⁰ Pravděpodobně za tímto účelem došlo ke kapitálovému a personálnímu propojení s další vídeňskou společností S. Silberstern & Söhne⁸¹, která se od roku 1882 zabývala zhotovováním nábytkových pozamentů.⁸²

Šumperské podnikání se vyvíjelo vcelku příznivě až do roku 1911, kdy se obecně hedvábnický průmysl dostal do vleklé odbytové krize, kterou umocnilo vypuknutí válečného konfliktu na Balkáně a následně v celé Evropě.⁸³ Docházelo k omezování a zastavování výroby. Již v roce 1913 byla firma Carla Gianiho nucena omezit provoz na pět dní v týdnu, deset hodině denně a propustit deset zaměstnanců.⁸⁴ Na základě zpráv olomoucké obchodní a živnostenské komory můžeme usuzovat, že v průběhu války docházelo k další redukci, neboť hedvábnický průmysl obecně trpěl nedostatkem surového materiálu a také skuteností, že jeho využití ve válečném hospodářství bylo značně limitované.⁸⁵

⁷⁹ SOKA Šumperk, fond AM Šumperk, kart. 561, sign. II 52–200, inv. č. 1368.

⁸⁰ M. K.: *Die Entwicklung der Seidenweberei in Mähr.-Schönberg*. In: 50 Jahre Nordmährische Grenzboten. Mähr. Schönberg 1924, s. 33.

⁸¹ WStLA, fond Handelsgericht, A41 – Ges – Registerakten, Ges. 33, 15; A11 – Verlassenschaften, A 211/1928 (Carl Giani, 23. 6. 1928). Veřejní společníci firmy S. Silberstern & Söhne Leo a Emil Silberstern vstoupili do firmy Carl Giani jun. taktéž jako veřejní společníci. Stejně tak Carl Giani jun. přistoupil jako veřejný společník do S. Silberstern & Söhne.

⁸² Compass. Finanzielles Jahrbuch für Österreich-Ungarn 1911. III. Band, Teil 2. Wien 1910.

⁸³ DUBSKÁ, Pavla: *Šumperský hedvábnický průmysl v letech 1850–1945/1948*. In: MERTOVÁ, Petra – SLABOTÍNSKÝ, Radek (eds.): *Mapa příběhů – Industriální dědictví Moravy a Slezska (dále jen Šumperský hedvábnický průmysl)*. Brno 2015, s. 60.

⁸⁴ ZAO, pob. Olomouc, fond Obchodní a živnostenská komora Olomouc (dále OŽK Olomouc), kart. 838, inv. č. 7208.

⁸⁵ Summarischer Jahres-Bericht der Handels- und Gewerbekammer in Olmütz 1911–1917. Olmütz 1912–1918.

Navzdory tomu, že se celá výroba, s výjimkou některých vyšivkářských prací prováděných nadále ve Vídni⁸⁶, přesunula do Šumperka, rodina Giani, ani nikdo z dalších společníků firmy, tak neučinila. Svůj podnik spravovala prostřednictvím místního řídicího personálu v čele s ředitelem továrny ing. Vilémem Konečným, který pocházel z Bludova a na starosti měl již bývalou Pohlovu tkalcovnu.⁸⁷

Situace se však změnila po roce 1918, kdy došlo k výrazným změnám nejen na poli politickém, ale také hospodářském. Na území nově vzniklého Československa se ocitlo až 89,6 % hedvábnického průmyslu bývalého mocnářství, což způsobilo zdejším výrobcům nemalé potíže.⁸⁸ Prakticky přes noc se stal ryze exportním odvětvím, na což většina podnikatelů, zvyklých na bezpečí rozsáhlého trhu monarchie, nebyla připravena. Zvláště nepříznivě bylo vnímáno narušení obchodního spojení s Vídní. Nejen proto, že zde velká část firem měla svá obchodní střediska, ale výraznou roli sehrávala také skutečnost, že se zde nacházela většina pomocných závodů, zajišťujících zušlechťení hedvábného zboží, jako byly barvírny, úpravny či tiskárny.⁸⁹ Bylo tedy potřeba vypořádat se s celou řadou nových skutečností, jak hospodářských, tak také legislativních. Od roku 1919 tak převzal vedení šumperské továrny ing. Karl Kaser (Giani)⁹⁰, manžel mladší dcery Carla Gianiho Karoline⁹¹ a trvale se i s rodinou v Šumperku usadil.⁹² V roce 1920 byla firma zaprotokolována u olomouckého krajského soudu a v roce 1933 došlo k přenesení hlavního sídla společnosti do Šumperka.⁹³ Zdali a jak se Karel Kaser zapojoval do šumperského veřejného života nevíme, s jistotou můžeme pou-

⁸⁶ WStLA, fond Handelsgericht, A11 – Verlassenschaften, A 211/1928 (Carl Giani, 23. 6. 1928).

⁸⁷ SOKA Šumperk, fond OÚ Šumperk, kart. 97, inv. č. 491.

⁸⁸ Blíže PROCHÁZKA, Jiří: *K vývoji postavení textilního průmyslu v kapitalistickém Československu v letech 1918–1938, zejména bavlnářského a vlnářského*. In: *Z dějin textilu. Studie a materiály. Sborník příspěvků k dějinám textilní a oděvní výroby v ČSSR*. 5, Ústí nad Orlicí 1983, s. 99.

⁸⁹ DUBSKÁ, P.: *Šumperský hedvábnický průmysl*, s. 61.

⁹⁰ Od roku 1925 Karl Kaser používal příjemní své manželky, tedy Giani. Od tohoto okamžiku se Carl Giani jun. označoval jako senior a Karl Kaser jako Karl Giani jun.

⁹¹ WStLA, fond Handelsgericht, A11 – Verlassenschaften, A 211/1928 (Carl Giani, 23. 6. 1928). Carl Giani (2) měl dvě dcery, mladší Karoline a starší Rosu, která pracovala v ústředí firmy ve Vídni. Jejím synem byl Friedrich Czerny, významný vídeňský stavební inženýr a statik, působící mimo jiné na zdejší Zemědělské univerzitě. Blíže k jeho osobnosti: STIGLAT, Klaus: *Bauingenieure und ihr Werk*. Berlin 2004, s. 113–117.

⁹² SOKA Šumperk, fond OÚ Šumperk, kart. 55, inv. č. 1201.

⁹³ ZAO, pob. Olomouc, fond Janisch Hans, továrna nábytkových a dekoračních látek, Šumperk (dále Janisch Hans), kart. 5, inv. č. 55.

ze tvrdit, že minimálně do roku 1932 předsedal sekci pro motocykly zdejší pobočky brněnského automobilového klubu.⁹⁴

V meziválečném období měla továrna relativně stabilní počet zaměstnanců, v průměru okolo 100 osob.⁹⁵ Zdá se tedy, že se na nové podmínky poměrně dobře adaptovala, v čemž výraznou roli mohla sehrát její výrobní specializace, jenž ji zajišťovala dostatečný odbyt i v zámoří.⁹⁶ Velká část šumperských, a nejen hedvábnických podniků, totiž v průběhu dvacátých a zejména pak třicátých let doplácela na svou širokou nabídku zhotovovaných tkanin, jejichž schopnost konkurovat levnějšímu a kvalitnějšímu zboží, zejména německé a švýcarské proveniencie, byla značně omezená.⁹⁷

Nížejší kvalita a vyšší cena hedvábnických výrobků byla zapříčiněna několika vzájemně provázanými faktory. Především většina zdejších podnikatelů se po válce potýkala s nedostatkem provozního kapitálu, odčerpávaného mj. prostřednictvím přímých i nepřímých daní (za zvláště tíživou byla považována daň obrátová a přepychová), nejrůznějších správních poplatků či dopravních tarifů, stejně tak nepříznivě působila i státní celní politika. Nezanedbatelnou se stala také skutečnost, že řada firem měla své finance vázány v rakouských válečných půjčkách, popř. v dosud neproplacených pohledávkách u vojenského eráru.⁹⁸

Absence dostatečných finančních prostředků výrazně omezovala schopnost řady podnikatelů obnovovat zařízení jednotlivých závodů. Strojový park většiny šumperských továren pocházel z přelomu 19. a 20. století. V průběhu dvacátých let většina firem nakupovala jen nejnútnější vybavení, větší investice přišly až na konci dvacátých a na konci třicátých let, pravděpodobně ve spojení se snahami o racionalizaci výroby. Část strojů byla také znehodnocována dlouhodobou nečinností. Již v průběhu války musela řada továren omezovat pro nedostatek surovin výrobu a snižovat tak počet činných strojů. V průběhu meziválečného období se nepodařilo dosáhnout stavu zaměstnanosti závodů z doby před první světovou válkou, tudíž řada strojů byla vyřazena z provozu i na několik let. Také tovární objekty povětšinou pocházely z druhé poloviny 19. století, popř. z prvních let 20. století. V následujících desetiletích sice docházelo k nejrůznějším přestavbám a přístavbám, pro-

⁹⁴ Kalender und Adreßbuch der Stadt Mähr. Schönberg und der Gemeinden Hermesdorf, Frankstadt, Reitendorf, Weikersdorf, Petersdorf und Bad Groß-Ullersdorf. Mähr. Schönberg 1932.

⁹⁵ Archiv České národní banky (dále AČNB), fond Živnostenská banka v Praze (dále ŽB), kart. 6484, inv. č. 8

⁹⁶ AČNB, fond ŽB, kart. 6484, inv. č. 8.

⁹⁷ DUBSKÁ, P.: *Šumperský hedvábnický průmysl*, s. 62.

⁹⁸ DUBSKÁ, P.: *Šumperský hedvábnický průmysl*, s. 61.

střednictvím nichž byly jednotlivé výrobní objekty modernizovány, investice však v tomto ohledu nebyly dostatečné. Kolaudační protokoly především z dvacátých let jasně ukazují na v mnohém již nevyhovující stav.⁹⁹

Když byly v roce 1938 oceňovány budovy a strojní vybavení Gianiho továrny, byly zejména stroje popisovány jako staré až přestálé.¹⁰⁰ Nicméně je nutné si uvědomit, že toto hodnocení bylo sestavováno za účelem arizace podniku (viz níže), a je tedy možné předpokládat, že došlo k určitému podhodnocení skutečné ceny nemovitostí i inventáře. Tuto skutečnost do jisté míry potvrzují i zprávy národních správců z let 1945–1946, kteří především stav budov hodnotili jako velmi dobrý a výrobní stroje sice jako starší, nicméně jejich provozní hodnotu považovali za vyšší, než jak byla stanovena v rámci ocenění z roku 1938.¹⁰¹

Navzdory veškerým těžkostem, které s sebou přinášela nová politická a ekonomická situace hodnotil Carl Giani (2.) v roce 1923 své podnikání jako značně úspěšné. Když v červnu roku 1928 ve Vídni zemřel, zanechal po sobě majetek v celkové hodnotě 373 935,80 šilinků, přičemž je až s podivem, jak nápadně se jeho struktura přibližuje té, kterou jsme mohli pozorovat u zakladatele rodinného podnikání Josefa Gianiho. Největší podíl zaujímal obchodní majetek, a to v celkové výši 372 227,80 šilinků, zatímco osobní jmění bylo oceněno částkou pouhých 1 708 šilinků. Do jisté míry tak můžeme věřit Carlově tvrzení, že jestliže jeho firma dosáhla uspokojivého postavení na trhu, tak „za toto vděčí mé více jak 40leté intenzivní práci, při které jsem zcela potlačil své osobní zájmy.“¹⁰²

Jedním z posledních přání Carla Gianiho bylo, aby se podnik i po jeho smrti dále úspěšně rozvíjel, a tímto úkolem pověřil svého zetě Karla Kase-
ra, který byl nejlépe obeznámen s Carlovým způsobem řízení firmy.¹⁰³ Kaser však v roce 1933 z podniku vystoupil a přenechal jeho řízení Silbersternům.¹⁰⁴ Ti již v roce 1926 prodali svůj vlastní podnik a nadále se plně věnovali vedení Gianiho závodu,¹⁰⁵ jehož sídlo v roce 1938 přenesli do Prahy.¹⁰⁶ Rodina

⁹⁹ DUBSKÁ, P.: *Šumperský hedvábnický průmysl*, s. 61.

¹⁰⁰ AČNB, fond ŽB, kart. 6484, inv. č. 8.

¹⁰¹ AČNB, fond ŽB, kart. 6484, inv. č. 8.

¹⁰² WStLA, fond Handelsgericht, A11 – Verlassenschaften, A 211/1928 (Carl Giani, 23. 6. 1928).

¹⁰³ WStLA, fond Handelsgericht, A11 – Verlassenschaften, A 211/1928 (Carl Giani, 23. 6. 1928)..

¹⁰⁴ WStLA, fond Handelsgericht, A41 – Ges – Registerakten, Ges. 33, 15. Karl Kaser setrval se svou rodinou v Šumperku až do května 1939, kdy se vrátil zpět do Vídně.

¹⁰⁵ WStLA, fond Handelsgericht, A11 – Verlassenschaften, A 211/1928 (Carl Giani, 23. 6. 1928).

¹⁰⁶ ZAO, pob. Olomouc, fond Janisch Hans, kart. 5, inv. č. 55.

Silbersternů byla ale židovského původu a ještě v témže roce se jejím členům podařilo uprchnout do USA.

Vídeňská pobočka Carl Giani jun. byla z toho důvodu likvidována a v lednu 1939 vymazána z obchodního rejstříku.¹⁰⁷ Šumperský závod získal v rámci arizace Hans Janisch, továrník v Sázavě u Lanškrouna, jenž zamýšlel dál provozovat výrobu nábytkových a dekoračních látek. V dubnu 1941 si nechal do obchodního rejstříku v Šumperku zapsat firmu jednotlivce.¹⁰⁸ Nicméně již v roce 1942 zde byl provoz definitivně zastaven jako pro válečné účely nepotřebný, část strojního zařízení byla převezena do Německa a prostory závodu sloužily až do konce války jako sklad pro jiné podnikatelské subjekty.¹⁰⁹

Po skončení druhé světové války byla na firmu jakožto německý majetek na základě dekretu prezidenta republiky č. 5/1945 Sb. ze dne 19. května 1945 uvalena národní správa. V roce 1946 se o podnik sice přihlásili potomci původních majitelů, ale jejich nároky byly zamítnuty.¹¹⁰ O továrnu se následně rozhořel spor hned mezi několika zájemci, z nichž každý podnik po určitou dobu spravoval. Jednalo se o družstvo SLUM Uherské Hradiště¹¹¹, národní podnik MONA, továrna na módní textil Ústí nad Orlicí¹¹² a národní podnik TOKO.¹¹³ Nakonec závod definitivně převzal v roce 1948 národní podnik Plyšán, Hlinsko a firma Janisch byla k 5. 12. 1952 definitivně vymazána z obchodního rejstříku olomouckého krajského soudu.¹¹⁴ V důsledku reorganizace byl podnik v roce 1962 začleněn do národního podniku Bytex Vratislavice, od roku 1990 státní podnik Dekora. V roce 1993 přešel v rámci privatizace do vlastnictví firmy Polydekor, s. r. o.,¹¹⁵ která zde provozovala tradiční výrobu nábytkových a dekoračních látek až do roku 2005.

V předkládané studii jsme se pokusili nastínit osudy hedvábnické firmy Carl Giani jun., která působila na území města Šumperka v první polovině 20. století. Jejich prostřednictvím jsme mohli nahlédnout některé klíčové jevy a mezníky ve vývoji šumperského hedvábnického průmyslu, k jakým patřila

¹⁰⁷ WStLA, fond Handelsgericht, A41 – Ges – Registerakten, Ges. 33, 15.

¹⁰⁸ ZAO, pob. Olomouc, fond KS Olomouc, kart. 202, sign. AX 175.

¹⁰⁹ ZAO, pob. Olomouc, fond Janisch Hans, kart. 1, inv. č. 1.

¹¹⁰ AČNB, fond ŽB, kart. 6484, inv. č. 8.

¹¹¹ ZAO, pob. Olomouc, fond KS Olomouc, kart. 8, inv. č. 90.

¹¹² ZAO, pob. Olomouc, fond KS Olomouc, kart. 9, inv. č. 92.

¹¹³ ZAO, pob. Olomouc, fond KS Olomouc, kart. 10, inv. č. 94,

¹¹⁴ ZAO, pob. Olomouc, fond KS Olomouc, kart. 202, sign. AX 175.

¹¹⁵ TURKOVÁ, Hana: *Vybrané objekty textilního průmyslu na území města Šumperka*. In: Památková péče na Moravě. Technické památky, 14, 2008, s. 36.

např. změna pozice tohoto odvětví uvnitř národního hospodářství po roce 1918. K hlubšímu poznání jednotlivých faktorů ovlivňujících genezi hedvábnictví na Šumpersku bude ale zapotřebí provést důkladnější analýzu pramenového materiálu spojeného s vývojem jednotlivých firem, a to nejen v českých, ale také vídeňských archivech. Pozornost je však třeba věnovat i materiálům obecnějšího charakteru, k jakým mohou patřit kupř. zprávy a šetření olomoucké obchodní a živnostenské komory. Měli jsme také možnost poznat, že zcela nová kapitola se v dějinách šumperského hedvábnictví otevřela po roce 1945. Toto období nebylo doposud v historické práci výrazněji reflektováno, v čemž výraznou roli mohla sehrát značná rozsáhlost a povětšinou také nezpracování dochované pramenné základny, vzešlé především z činnosti národních podniků. Poznání této vývojové fáze šumperského hedvábnictví má svůj význam nejen z hlediska historické vědy, ale může také přispět k pochopení ekonomických, ale i společenských problémů regionu, neboť právě textilní průmysl zde až do 90. let 20. století poskytoval zaměstnání značné části zdejší populace.

RESUMÉ

*TOVÁRNA NA NÁBYTKOVÉ A DEKORAČNÍ LÁTKY CARL GIANI JUNIOR.
PŘÍSPĚVEK K DĚJINÁM HEDVÁBNICKÉHO PRŮMYSLU NA ŠUMPERSKU
V LETECH 1903–1945*

Hedvábnický průmysl představoval až do devadesátých let 20. století jedno z klíčových odvětví šumperského hospodářství. Navzdory této skutečnosti mu však v dosavadní historické a regionální vlastivědné práci byla věnována minimální pozornost. Svou roli zde mohlo sehrát mj. pozdní etablování se tohoto odvětví v hospodářství města. První hedvábnické podniky zde začaly působit až v polovině 19. století v souvislosti s nepříznivou situací hedvábnictví ve Vídni, která do té doby představovala hlavní centrum tohoto odvětví v monarchii. Překládání závodů do provinčních oblastí s sebou přinášelo možnost rozšiřování a modernizace výroby. S touto myšlenkou pracoval i vídeňský továrník Carl Giani, který v roce 1903 zakoupil v Šumperku tkalcovnu hedvábí, v níž následně zavedl výrobu církevních tkanin, ale především nábytkových a dekoračních látek, jejichž tradice se zde udržela až do počátku nového tisíciletí. Předkládaná studie na příkladu vývoje podnikání rodiny Giani poukazuje na klíčové problémy šumperského hedvábnictví

do roku 1945. Důraz je v tomto ohledu kladen především na období první Československé republiky, kdy došlo k zásadní změně postavení textilního průmyslu uvnitř národního hospodářství.

Klíčová slova: textilní průmysl, hedvábnický průmysl, Šumperk, 19. století, 20. století

SUMMARY

*THE UPHOLSTERY AND DECORATIVE FABRIC FACTORY CARL GIANI JUNIOR.
THE CONTRIBUTION TO HISTORY OF SILK INDUSTRY IN THE REGION
OF ŠUMPERK IN THE YEARS 1903–1945*

Silk industry has represented one of the key industries of Šumperk economy until the 1990s. Despite this, the topic has been reflected in history and regional works only a little up till the present. Among other things, the late establishment of this industry in the town's economy has might played a role. First silk factories began to work here in the middle of the 19th century in connection to adverse situation of silk industry in Vienna which represented the main centre of this industry in the monarchy until that time. The transfer of industry into province areas enabled enlargement and modernisation of production. This idea came in the mind of Viennese entrepreneur Carl Giani who bought a silk mill in Šumperk in 1903, where he subsequently started the production of ecclesiastical fabrics but primarily upholstery and decorative fabric, of which tradition has been preserved here until the beginning of the new millennium. The presented study shows the development of the Giani family's enterprise and through this example it points out the crucial problems of the Šumperk silk industry until the year 1945. The emphasis is given on the period of the First Czechoslovak Republic, when the essential transformation of the position of the textile industry in the national economy took place.

Key words: textile industry, silk industry, Šumperk, 19th century, 20th century

Translated by Mgr Hana Ferencová

Mgr. Pavla Dubská
Březinova 1
787 01 Šumperk
Česká republika
e-mail: pavla.dubska@gmail.com